

ביאורים

הרמב"ם מאריך לבאר את חלקי התורה. הסיבה לכך היא מכיוון שטעות בהבנת חלקי התורה יכולה לגרום לזלזול בחכמי ישראל מוסרי התורה, ולהתמוטטות התורה שבעל פה. ההבנה המוטעית גורסת שאת כל התורה כולה קיבלנו בהר סיני. כל הלכה והלכה נמסרה עם כל פרטיה. שום חידוש לא נתחדש מאז על ידי חכמי ישראל. אם כן, כיצד יתכנו מחלוקות בין חכמי ישראל?! אין זאת אלא שהם נחלקו מה נמסר בהר סיני. חכם אחד טוען שהלכה זו נמסרה ואילו החכם השני טובר שהלכה האחרת נמסרה. ומכאן, שאחד מן החכמים טועה ולא זו בלבד אלא משקר וטוען שהלכה מסוימת נמסרה, בעוד שלא נמסרה ככל וכל! אותו טועה נתלה במאמר חז"ל האומר שכל המחלוקות התחילה בתלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צורכם, וממילא נחלקו במה נמסר למשה בסיני.

הרמב"ם יוצא נגד תפיסה זו בתוקף. לא יתכן לתלות גנות בחכמי ישראל מוסרי התורה. שהרי אם כן, הדבר מערער את כל האמינות של ההלכות שמסרו לנו, והתורה שבעל פה כולה הופכת לבלתי אמינה ומבוססת. הרמב"ם חוזר שוב על כך שישנם חלקים בתורה שקיבלנו במסורת ואילו ישנם חלקים שאותם לא קיבלנו במסורת. חלקי התורה שניתנו במסורת נמסרו בשלמותם, אין בהם כלל שכחה ולכן אין בהם מחלוקת כלל. המחלוקת היא רק בחלק התורה שלא נמסר למשה בסיני, באותם ההלכות שלא קיבלנו במסורת. חכמי ישראל למדו את ההלכות באמצעות "ג מידות, כאשר ההלכה לא היתה ידועה מראש. במקרה זה המחלוקת נובעת מדרכי חשיבה השונים מאדם לאדם. לפני תלמידי שמאי והלל דרכי החשיבה היו שוות. חכמי ישראל בררו יחד את הסוגיא והגיעו להכרעה, בין אם על ידי לימוד זהה מהפטוק ובין אם על ידי הכרעה בסנהדרין. מתלמידי שמאי והלל רבתה המחלוקת באותם הלכות שלא נמסרו למשה בסיני. לא בגלל קלקול מוסרי ורפיון מכוון של תלמידים אלו. אי אפשר לומר כן על רבן יוחנן בן זכאי, רבי יהושע ורבי אליעזר! אלא הסיבה שלא שימשו כל צורכם, הזמן הקשה בו היו נמצאים, חורבן בית המקדש והמעבר לגלות הקשה אותה חוו, וכן לא היה אפשר לכנס את הסנהדרין שתכריע בין הדעות השונות.

הרחבות

• היכן התחילו המחלוקות?

מִשְׁרָבוֹ תִּלְמִידֵי שְׁמַאי וְהֵלֵל שְׁלֹא שָׁמְשׁוּ כָּל צָרְכָם רִבְתָּהּ מִחֻלְקָת בִּישְׂרָאֵל. מקרה שבו הייתה מחלוקת לפני שמאי והלל מובא במשנה במסכת חגיגה [טו.] שמביאה מחלוקת שנחלקו בה חכמי ישראל במשך כמה דורות, מתקופת הזוגות ועד תקופת הלל ושמאי, ולא הוכרעה בה ההלכה: האם מותר לסמוך את הידיים על ראש הקרבן ביום טוב. רש"י [שם] מצייין שזו הייתה המחלוקת הראשונה בין חכמי ישראל, ועל כל שאר התורה לא הייתה מחלוקת כלל, ולכן המשנה פירטה את כל הדורות של המחלוקת. דבר זה מבליט עד כמה המחלוקות לא היו מצויות בישראל.

• המחלוקת הן במסורת או בסברה?

וְכָל זֶה שְׂוֹא וְבֵטֵל. הרמב"ם קובע בדבריו ששום דבר לא נשתכח מהתורה, ומחלוקות החכמים במשך הדורות הן בסברה בלבד ולא במסורת. החוות יאיר [סימן קצ"ב] חולק בזה על דברי הרמב"ם, וכותב שרואי חלק מהמחלוקות בין חכמי ישראל הם מחמת השכחה של המסורת שנתקבלה ממשו רבנו, וממילא אפילו בהלכה למשה מסיני נחלקו, כי יש מי ששמע מרבו ויש מי ששכח ששמע וכדומה. הוא מוכיח דבריו מהגמרא בתמורה [טו.] שהלכות רבות נשתכחו בזמן אבלו של משה והחזיר עתניאל בן קנז בפלפולו. במסקנת דבריו מיישב החוות יאיר את דברי הרמב"ם: אין מחלוקות בדינים עצמם אלא רק בפרטיהם כי בדינים עצמם לא נפלה שכחה.

• דור דור וחכמיו

אַבְל צְנֻנוּ לְשִׁמְעֵי מִחֻלְקֵי הַדֹּר. למרות שיש ירידת הדורות, ולא בכל דור יש חכמים גדולים כמו בדורות הקודמים, דרשו חז"ל [ראש השנה כה]: "שקל הכתוב שלושה קלי עולם כשלושה חמורי עולם, לומר לך: ירובעל (גדעון) בדורו - כמשה בדורו, בן (שמשון) בדורו - כאהרן בדורו, יפתח בדורו - כשמואל בדורו".

שאלות לדיון

מדוע שולל הרמב"ם בתקיפות, את הטענה שגם הדינים שנפלו בהם מחלוקות, נאמרו למשה בסיני?

"מִשְׁרָבוֹ תִּלְמִידֵי..." האם מחלוקות חכמים בסברות, היא דרך ראויה או מציאות שעדיף להרחיקה?

אַבְל מִי שִׁיחֲשַׁב שֶׁהַדִּינִים שֶׁנִּחְלְקִים בְּהֵם, כִּמּוּ כֵן מְקַבְּלִים מִפֵּי מֹשֶׁה, וְחוֹשְׁבִים שֶׁנִּפְּלָה הַמִּחְלָקָה מְדַרְךְ טֵעוּת הֵהָלֵכוֹת, או השַׁכְּחָה, או מִפְּנֵי שֶׁאַחַד מֵהֶם קִבְּלָת אֲמַת וְהַשְּׁנִי טָעָה בְּקִבְּלוֹתוֹ, או שֶׁכַּח, או לֹא שָׁמַע מִפֵּי רֶבּוּ כָּל מִה שֶׁצָּרִיךְ לִשְׁמָע, וְיָבִיא רְאִיָּה עַל זֶה מָוֶה שֶׁאֶמְרוּ: "מִשְׁרָבוֹ תִּלְמִידֵי שְׁמַאי וְהֵלֵל שְׁלֹא שָׁמְשׁוּ כָּל צָרְכָם, רִבְתָּהּ הַמִּחְלָקָת בִּישְׂרָאֵל" וְנִעֲשִׂית תּוֹרָה כְּשִׁפְתֵי תוֹרוֹת" (סוטה מז ב) - דְּבָרִים כְּאֵלֶּה הֵם, חִי נִפְּשִׁי, דְּבָרִים מְגַנִּים וּמוֹכְעִים מְאֹד, וְהוּא דְּבָרֵי מִי שְׁאִין לוֹ יָדְיעָה וְאִין בִּידּוֹ הַעֲקָרִים, וּפּוֹגֵם בְּאֲנָשִׁים, אֲשֶׁר נִתְּקָבְלוּ מֵהֶם הַמִּצְוֹת - וְכָל זֶה שְׂוֹא וְבֵטֵל*. וּמִה שֶׁהִבִּיא לְהַאֲמִין בְּאֲמוּנָה הַזֹּאת הַנִּפְסָדָת הוּא: מְעוּט הַסִּתְּפָלוּת בְּדְבָרֵי הַחֻלְקִים הַנִּמְצָאִים בַּתְּלֻמוּד. שְׁהֵם מְצִאוּ: שְׂכַל הַפְּרוּשׁ מְקַבֵּל מִפֵּי מֹשֶׁה, וְהוּא אֲמַת, וְלֹא נִתְּנוּ הַפָּרֶשׁ בֵּין הַעֲקָרִים הַמְקַבְּלִים וּבֵין תוֹלְדוֹת הָעֲנֻנִים שִׁיִּצִּיאוּ אוֹתָם בְּעִיּוֹן. אַבְל אֲתָה, אַל יַכְנֵס בְּלִבְךָ סַפֵּק בְּמִחְלָקַת בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הֵלֵל בְּאֶמְרָם: "מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת וְאַחַר כֵּךְ נוֹטְלִים לְיָדִים, או נוֹטְלִים לְיָדִים וְאַחַר כֵּךְ מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת" (ברכות נא ב), וְתַחֲשַׁב שֶׁאַחַד מִשְׁנֵי הַדְּבָרִים הָאֵלוּ אֵינוּ מְקַבֵּל מִפֵּי מֹשֶׁה מְסִינִי - אַבְל הַטַּעַם שֶׁהוּא גּוֹרֵם לְהִיּוֹת חוֹלְקִים, הוּא מִה שֶׁנִּזְכַּר בַּתְּלֻמוּד: שֶׁאַחַד מֵהֶם אוֹסֵר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּעַם הָאֶרֶץ, וְהַשְּׁנִי מִתִּיר. וְכֵן כָּל מִה שִׁיִּדְמָה לְאֵלוּ הַמִּחְלוקוֹת שְׁהֵם עֲנָפִים מְעַנְפֵי הָעֲנָפִים.

הסבר המאמר על תלמידי שמאי והלל

אַבְל מִה שֶׁאֶמְרוּ: "מִשְׁרָבוֹ תִּלְמִידֵי שְׁמַאי וְהֵלֵל שְׁלֹא שָׁמְשׁוּ כָּל צָרְכָם רִבְתָּהּ מִחֻלְקַת בִּישְׂרָאֵל" - עֲנִין זֶה מְבַאֵר: שְׂכַל שְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּהִיוֹתָם שְׂוִים בְּשִׁכּוֹל וּבְעִיּוֹן וּבִידְיעוֹת הַעֲקָרִים, שִׁיִּצִּיאוּ מֵהֶם הַסְּבָרוֹת, לֹא תִפֹּל בֵּינֵיהֶם מִחֻלְקַת בִּסְבָּרְתָם בְּשׁוּם פְּנִים, וְאֵם נִפְּלָה - תִּהְיֶה מְעוּטָה, כִּמּוּ שֶׁלֹּא נִמְצָא שֶׁנִּחְלְקוּ שְׁמַאי וְהֵלֵל אֲלֵא בַּהֲלָכוֹת יְחִידוֹת. וְזֶה מִפְּנֵי שֶׁדְּעוֹת שֶׁנִּיּוּהָם הִיוּ קְרוּבוֹת זו לזו בְּכָל מִה שֶׁהוֹצִיאוּ בְּדָרְךְ סְבָרָא. וְהַעֲקָרִים, כִּמּוּ כֵן, הִנְתּוּנִים לְזֶה כִּמּוּ הַעֲקָרִים הִנְתּוּנִים לְזֶה. אַבְל כְּאֲשֶׁר רָפְתָה שְׁקִידַת הַתְּלַמִּידִים עַל הַחֻלְקָה, וְנִחַלְשָׁה סְבָרְתָם נִגְדַּ סְבָרַת הֵלֵל וְשְׁמַאי רְבוּתֵיהֶם - נִפְּלָה מִחֻלְקַת בֵּינֵיהֶם בְּעִיּוֹן עַל דְּבָרִים רַבִּים, שֶׁסְּבָרַת כָּל אֶחָד וְאַחַד מֵהֶם הִיָּתָה לְפִי שְׂכּוֹלוֹ, וּמִה שִׁישׁ בִּידּוֹ כֵּן הַעֲקָרִים. וְאִין לְהֶאֱשִׁימִם בְּכָל זֹאת - שֶׁלֹּא נְכָרִיחַ אֲנִתְנוּ לְשְׁנֵי חֻלְקִים מְתוּפְכִים בְּעִיּוֹן לְהִתְנַכַּח בְּשִׂכּוֹל יְהוֹשֵׁעַ וּפְנָחְס. וְאִין לֵנוּ סַפֵּק כִּמּוּ כֵן מִמֶּה שֶׁנִּחְלְקוּ בוֹ, אַחֲרֵי שֶׁאֵינָם כִּמּוּ שְׁמַאי וְהֵלֵל, או כִּמּוּ שֶׁהוּא לְמַעַלָּה מֵהֶם - שֶׁהַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לֹא צְנֻנוּ בְּעִבּוּדְתּוֹ עַל עֲנִין זֶה. אַבְל צְנֻנוּ לְשִׁמְעֵי מִחֻלְקֵי הַדֹּר*, כִּמּוּ שֶׁאֶמְרוּ: "וְאֶל-הַשִּׁפְט אֲשֶׁר יְהִי בַיָּמִים הָהֵם, וְדָרְשָׁת" (דברים יז ט). וְעַל הַדְּרָכִים הָאֵלוּ נִפְּלָה הַמִּחְלָקַת, לֹא מִפְּנֵי שִׁטְעוֹ בַּהֲלָכוֹת, וְשֶׁהַאֲחַד אוֹמֵר אֲמַת וְהַשְּׁנִי - שֶׁקָּר. וּמִה מְאֹד מְבַאֵר עֲנִין זֶה לְכָל הַמְּסַתְּפֵל בוֹ, וּמִה יָקָר וְגָדוֹל זֶה הַעֲקָר בְּמִצְוֹת!

וּפּוֹגֵם בְּאֲנָשִׁים - מוּצִיא לְעֵז על חכמי התורה. שְׁהֵם מְצִאוּ - בעלי הדעה המוטעת סבורים. לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּעַם הָאֶרֶץ - שִׁיּהִיָּה מִשְׁרַת בְּבֵית מַחֲשָׁשׁ שִׁיעֵשָׂה טַעוּיוֹת. הַעֲקָרִים - כללי הסברה לחדש דינים. אַחֲרֵי - מאחור, מכיוון. אַבְל - אלא. שִׁטְעוֹ בַּהֲלָכוֹת - בהעברת המסורת.